

UDK: 32-05 (497.6) " 1698 "

DOI: 10.51237/issn.2744-1172.2022.51.111

Izvorni naučni rad

Primljen: 23. 10. 2022.

Prihvaćen: 16. 11. 2022.

Faruk Taslidža

Univerzitet "Džemal Bijedić" u Mostaru

Mostar, Bosna i Hercegovina

faruk.taslidza@unmo.ba

Rehabilitacija degradiranog Mustafa-paše Daltabana u Bosni ratne 1698. godine

Apstrakt: U ovom radu dat je osvrt na prilike u Bosanskom ejaletu tokom posljednje godine Bečkog rata (1683–1699). U fokusu su aktivnosti degradiranog vezira Mustafa-paše Daltabana, koji se pod specifičnim okolnostima početkom 1698. godine našao na poziciji bosanskog valije. Mustafa-paša se pokazao kao zagovornik produžetka rata, te je poduzeo i čitav niz akcija kojim je nastojao povratiti, u prethodnom periodu izgubljeni, reputaciju. Za njega je tada bilo primarno spriječiti (nove) habsburške i mletačke vojne upade u Bosnu, zapravo, zaštititi granice povjerenog mu ejaleta. Može se reći da je uz dobru koordinaciju s Visokom portom u tome i uspio. Mustafa-pašini rezultati ostvareni tokom 1698. godine omogućili su ponovni uspon njegove karijere koja je nedugo po okončanju Bečkog rata ipak imala tragičan završetak.

Ključne riječi: Mustafa-paša Daltaban, Bečki rat, Bosanski ejalet, Osmanlije, Habsburgovci, Mlečani, Morlaci, Hercegovački sandžak, Stolac, Počitelj, rehabilitacija.

Abstract: This paper provides an overview of the conditions in the Bosnian Eyalet during the last year of the Battle of Vienna (1683-1699). We focus on the activities of the degraded vizier Daltaban Mustafa Pasha, who found himself

in the position of Bosnian wali under specific circumstances at the beginning of 1698. Mustafa Pasha proved to be an advocate of prolonging the war, undertaking a whole series of actions in which he tried to regain the reputation he had lost in the previous period. At that time, it was primary for him to prevent (new) Habsburg and Venetian military incursions into Bosnia, in fact, to protect the borders of the eyalet entrusted to him. It can be said that with good coordination with the Sublime Porte, he succeeded in that endeavor. Mustafa Pasha's results achieved in 1698 enabled the resurgence of his career, which had an unfortunate end not long after the end of the Battle of Vienna.

Key words: Daltaban Mustafa Pasha, Battle of Vienna, Bosnian Eyalet, Ottomans, Habsburgs, Venetians, Morlachs, Herzegovinian Sanjak, Stolac, Počitelj, rehabilitation

Bečki rat (1683–1699) je nagovijestio dekadenciju Osmanske Države.¹ To doba je i u Bosanskom ejaletu obilježeno općom destrukcijom, stradanjem stanovništva, prekidom privredno-ekonomskih tokova, sušnim godinama, pojavom zaraznih bolesti, izbjeglištvom i glađu. Posebno je dramatična bila prva faza rata (do 1692) u kojoj Habsburgovci i Mlečani, koristeći fokusiranost Visoke porte na ugarski front, uspijevaju zauzeti čitav niz, uglavnom pograničnih bosanskih tvrđava. Dublji prodor oružanih snaga Svete lige u unutrašnjost ejaleta spriječen je

¹ Spomenuti rat započeo je neuspješnim pohodom sultanove vojske na grad Beč u ljeto 1683. godine. Naredne godine, zalaganjem pape Inocenta XI, formiran je čvrst antio-smanski savez (Sveta liga) kojem su uz Habsburšku Monarhiju, pristupile Poljska, Mletačka Republika, te nešto kasnije i Rusija. Na taj način Osmanlije su bile primorane voditi iscrpljujuće borbe na više frontova, a to ih je u konačnici koštalo do tada najvećih ljudskih, materijalnih i teritorijalnih gubitaka. O osmanskome pohodu na Beč i Bečkom ratu vidi: Ešref Kovačević, *Granice Bosanskog pašaluka prema Austriji i Mletačkoj republici po odredbama Karlovačkog mira* (Sarajevo: Svjetlost, 1973); Joseph von Hammer, *Historija turskog/osmanskog carstva*, tom 2 i 3. (Zagreb: Štamparski zavod "Ognjen Prica", 1979); Kenneth M. Setton, *Venice, Austria, and Turks in the Seventeenth Century* (Philadelphia: American Philosophical Society, 1991); John Stoye, *The Siege of Vienna. The Last Great Trial between Cross & Crescent* (London: Pagasus Books, 2007); Cevat Üstün, *Viyana Seferi 1683* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2010); Kahraman Şakul, *II. Viyana Kuşatması: Yedi Başlı Ejderin Fendi* (İstanbul: Timaş Yayınları, 2021).

agilnošću valije Topal Husein-paše (1687–1691).² Odbrana osmanske Bosne bitno je konsolidovana tokom druge ratne faze (1692–1699). Dostignuće je to vrlo odgovorne i požrtvovane uprave Mehmed-paše Korče (1692–1697).³ Pobjedom carske vojske u bici na rijeci Tisi kod Sente (1697), ishod dugog rata faktički je već bio riješen.⁴ Ipak, i u posljednoj ratnoj godini bilo je bitnih dešavanja tokom kojih su zaraćene strane na svim frontovima, pa i u Bosni, nastojale unaprijediti svoju pregovaračku poziciju pred sve izvjesniju mirovnu konferenciju.

Poslije bitke kod Sente, habsburška vojska je izvršila iznenadni upad preko rijeke Save (kod Broda) u Bosanski ejalet. Napredujući dolinom rijeke Bosne, carevci su bez poteškoća osvojili tvrđave u Doboju i Maglaju, kao i palanku u Žepču. Ta brza vojna operacija završila je paljevinom i pljačkom napuštenog Sarajeva.⁵ Spomenuti događaji nisu se bitnije odrazili na ratne prilike u južnom dijelu Ejaleta. Ipak, u jednoj poruci mletačkog obavještajca iz Novog (decembra 1697) govori se o panici koja je prethodno zavladała u dijelu Hercegovine, tačnije Stocu i Počitelju. Naime, kako se navodi, ti su gradovi osam dana bili prazni, jer je “све побјегло у Мостар, и ће ко мого”. Prema istom izvoru, osmanski vojnici (neferi) ubrzo su opet bili na svojim položajima. Za to se pobrinuo hercegovački sandžak-beg Redžep-paša Nevesinjac koji je sve odbjegli “на форцу запратио назада”.⁶

² O tome: Faruk Taslidža, “Uloga Topal Husein-paše u Bečkom ratu (1683-1699)”, *Prilozi za orijentalnu filologiju*, br. 66 (2017): 241-262.

³ O tome: Faruk Taslidža, “Uloga Korča Mehmed-paše u Bečkom ratu (1683-1699)”, *Istraživanja*, br. 14 (2019): 11-28.

⁴ O bici na Tisi kod Sente (11. septembra 1697.): Глигор Станојевић, *Србија у време Бечког рата 1683–1699*. (Београд: Нолит, 1976), 219-220; Hammer, *Historija*, том 3, 69-72; Kovačević, *Granice Bosanskog pašaluka*, 58-60.

⁵ Habsburški vojni upad u Bosnu predvođen generalom Eugenom Savojskim trajao je od 12. oktobra do 5. novembra 1697. godine. O toku te vojne operacije detaljnije: Jozo Džambo, “Iz prve ruke o pohodu Eugena Savojskog na Bosnu 1697.”, *Bosna franciscana*, br. 9 (1998): 137-148; Fadil Ademović, *Princ palikuća u Sarajevu* (Sarajevo: Biblioteka Civis, 1997), 135-157.

⁶ Горан Ж. Комар, *Тирилична документа дубровачког архива, 1504–1795* (Херцег-Нови: Друштво за архиве и повјесницу херцегновску, 2011), 133.

U to je vrijeme evropska diplomatija već počela da posreduje u cilju okončanja rata. Mira u Bosni ipak nije bilo ni naredne (1698) godine. Pored ostalog, dalmatinski providur Alvise Mocenigo (1696–1702) planirao je ozbiljna borbena dejstva na hercegovačkom ratištu. Već krajem februara (1698), hajduci su pod mletačkom komandom poduzeli napad na Stolac. Pri tome su, prema ustaljenoj praksi, imali i tajne pomagače s osmanske strane.⁷ I pored toga, tvrđavska posada i stanovnici Stoca bili su na vrhuncu zadatka. Istjerali su hajduke (Morlake) iz svoga grada, te ih i prisilili na bijeg preko granice.⁸ Takav ishod razočarao je providura Moceniga koji je potom svoj bijes iskaliio na pukovniku Salamonichu, predvodniku Morlaka u spomenutoj akciji. U kasnijem izvještaju providur je neuspjeh pravdao riječima: "... Važna tvrđava Stolac bila bi sretno zaskočena (...) da nije trebalo da se Morlaci upute na drugo mjesto".⁹

Otprilike u isto vrijeme uprava u Bosni zvanično je povjerena Mustafa-paši Daltabanu (1698). Riječ je o jednoj pomalo kontroverznoj ličnosti, bivšem veziru i serdaru koji je nakon potpune degradacije u julu 1697. godine, prognan u Počitelj "na samu grancu Carstva". Ali sudbina je Mustafa-pašu ubrzo usmjerila u potpuno drugom smjeru.¹⁰ Naime, za

⁷ Mletački petokolonaši u Stocu su tokom noći otvorili gradsku kapiju i tako hajducima omogućio ulazak u grad. Vidi: Глигор Станојевић, *Југославенске земље у млетачко-турским ратовима XVI-XVIII вијека* (Београд: Историјски институт, 1970), 397. Prethodno su Mlečani po istom principu izdaje u osmanskim redovima zauzeli više ejaletskih tvrđava. O tome: Faruk Taslidža, "O posebnim okolnostima pod kojim su Mlečani osvajali tvrđave Bosanskog ejaleta za vrijeme Morejskog rata (1684–1699)", *Istraživanja*, br. 7 (2012): 41-49.

⁸ Salih Sidki Hadžihuseinović Muvekkit, *Povijest Bosne*, knj. 1 (Sarajevo: El-Kalem, Gazi Husrev-begova biblioteka, 1999), 428; Josip Vrandečić, *Borba za Jadran u ranom novom vijeku: Mletačko-osmanski ratovi u venecijanskoj nuncijaturi* (Split: Filozofski fakultet u Splitu – Odsjek za povijest, 2013), 220; Hammer, *Historija*, tom 3, 68.

⁹ Grga Novak, "Borba Dubrovnika za slobodu 1683–1699", *Rad JAZU*, knj. 253 (1935): 139.

¹⁰ Prema jednoj predaji Mustafa-paša Daltaban rođen je sredinom XVII stoljeća u Manastiru (Bitolj). Početni uspon njegove karijere bazirao se na podršci koju je imao od velikog vezira Kara Ibrahim-paše Bošnjaka (1683–1685). Nakon što je u početku služio kao kapidžibaša, brzo je došao do pozicije janjičarskog age (1691). Godine 1692. mutesarif je Niđe i Kayseria. Iste godine (juli) muhafiz je Babadağa, a zatim beglerbeg Anadolije (1696) i Dijarbakira (1696/97). U julu 1697. godine Mustafa-paša je od naroda optužen za razne zloupotrebe položaja. Na osnovu toga državni sud ga je osudio na smrtnu kaznu.

vrijeme spomenutog prekosavskog upada habsburške vojske (oktobra 1697) sarajevski prvaci su “na svoju ruku izveli vezira Mustafa-pašu iz počiteljske tvrđave” i odredili ga za zapovjednika u odbrani Bosne. Potom su se isti uglednici predstavkom obratili Visokoj porti. Kao prvo, tražili su milost za sebe, a onda predložili da se Mustafa-paša zvanično imenuje bosanskim valijom. Iz Istanbula je stigao brz i pozitivan odgovor. Dakle, Sari Ahmed-paša, koji je spletom okolnosti zamijenio iznenada umrlog Korča Mehmed-pašu, nije se dugo zadržao na položaju valije. Po svemu sudeći, smijenjen je jer nije bio sposoban zaustaviti pohod princa Savojskog i spriječiti katastrofu Sarajeva. Također, poznate su i pritužbe bosanskih ajana koje su na njegov račun u kratkom roku stigle u osmansku prijestolnicu.¹¹

Fermanom kojim je imenovan valijom, Mustafa-paša Daltaban je za odbranu Bosne na raspolaganje dobio 3.000 vojnika *miri levanda*, oko 1.500 bosanskih zaima i timarlija (“iz četiri sandžaka”), te 2.000 vojnika pješaka-strijelaca “koji su prethodno učestvovali u ratu sa Mađarima”. Istom prilikom naređene su brojne rokade na ključnim pozicijama širom ejaleta. Tako je hercegovački mutesarif Redžep-paša postavljen za muhafiza Livna. Na njegovo mjesto premješten je dotadašnji valija Sari Ahmed-paša. On je u pratnji imao 150 ljudi, a među njima se nalazio i bivši livanjski muhafiz i kliški sandžak-beg Osman. Zatim, Selim-paši koji je također oslovljavan kliškim mutesarifom, povjerena je odbrana Bihaća.¹² Sejfullah-paša Bošnjak trebao je ići za muhafiza Tešnja.¹³ Nešto

Zauzimanjem šejhul-islama Fejzullah efendije i ljudi bliskih sultanu, presuda je preinačena, pa je Mustafa-paša prognan u počiteljsku tvrđavu. O njemu vidi: Abdülkadir Özcan, “Daltaban Mustafa-paša”, u: *İslam Ansiklopedisi*, Cilt 8 (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1993), 433-434; Muvekkit, *Povijest Bosne*, 429.

¹¹ Faruk Taslidža, *Bosanski ejalet u doba Bečkog rata (1683–1699)* (Mostar: Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke, 2017), 161.

¹² U ovom slučaju nije riječ o zabuni jer se i u jednom osmanskom dokumentu iz oktobra 1697. godine navodi da su mutesarifi Kliškog sandžaka Osman i Selim. Gazi Husrev-begova biblioteka (dalje: GHB), Sarajevo, Muhimme Defter (dalje: MD), knj. 5 (preveo Abdulah Polimac), 331, 49, 480/2, 1109/1697.

¹³ GHB, MD, knj. 5, 340, 49, 486/1, 1109/1697.

kasnije, u proljeće 1698. godine, odgovornost za odbranu Tuzle i šireg područja prema Savi preuzeo je bivši hercegovački mutesarif Ali-paša Skopljak.¹⁴

Istovremeno, važna uloga u odbrani bosanskog krajišta pripadala je banjalučkom kapetanu Mustafi-begu Ferhadpašiću (Sokoloviću). On je početkom rata reputaciju sposobnog ratnika stekao obavljajući funkciju bosanskog alajbega. Kasnije je postao banjalučki muhafiz, a onda i komandant (bašbuğ) svih tvrđava i palanki na širem krajiškom području. Na svim borbenim zadacima tokom 1698. godine uz Mustafu-bega Ferhadpašića nalazio se i njegov sin Hasan, koji je također uživao veliku naklonost stanovnika Banja Luke.¹⁵

Da je opravdano amnestiran, valija Mustafa-paša Daltaban je imao priliku dokazati u posljednjim mjesecima Bečkog rata.¹⁶ Osmanlije je posebno zabrinjavala činjenica da se i nakon povlačenja generala Savojskog iz Bosne (1697) “nekoliko stotina Nijemaca i hajduka” uspjelo zadržati i zabarikadirati u dobojskoj tvrđavi. Zbog toga je “oslobađanje Doboja” bilo jedno od prvih naređenja za novog bosanskog namjesnika.¹⁷ Interesantno je da su osmanski planovi u vezi Doboja vrlo

¹⁴ GHB, MD, knj. 5, 359, 49, 498/4, 1109/1698.

¹⁵ Taslidža, *Bosanski ejalet*, 161-162. Mustafa-beg je potomak znamenitog Ferhad-paše Sokolovića, prvog bosanskog beglerbega (1580–1588). Po završetku Bečkog rata unaprijeđen je u beglerbega Tripolisa, a potom i Bosne (1708). Umro je ubrzo nakon toga. Njegov sin Mehmed-beg dugo vremena nalazio se na poziciji banjalučkog kapetana (1708–1736). Poginuo je u Rusko-osmanskom ratu (1736). Mehmed-begov sin je Husein-beg koji se istakao u odbrani Banja Luke za vrijeme habsburške opsade u ljeto 1737. godine. On se nakon toga obraćao Visokoj porti sa zahtjevom da mu se da nadležnost nad banjalučkom kapetanijom “koju su raniji držali njegov djed i otac”. Elma Korić, *Životni put prvog beglerbega Bosne: Ferhad-paša Sokolović (1530–1590)* (Sarajevo: Orijentalni institut, 2015), 265-257.

¹⁶ Bitno je podsjetiti da je Mustafa-paša Daltaban u septembru 1696. godine u svojstvu anadolskog valije “sravnio sa zemljom” poznato hajdučko uporište, srijemsku palanku Morović. U silovitom napadu osmanske vojske (24.630 vojnika) stradale su tada brojne harambaše, pa i komandant Morovića vojvoda Perčinlija. Bio je to važan događaj jer je spomenuti vojvoda u prethodnom razdoblju brojnim prekosavskim upadima uveliko pustošio sjeveroistočnom Bosnom sve do Tuzle. O tome: Радмила Тричковић, *Београдски пашалук 1687–1739*. (Београд: Службени гласник, 2013), 148.

¹⁷ GHB, MD, knj. 5, 340, 49, 486/1, 1109/1697.

brzo “procurili” do dalmatinskog providura Moceniga, pa čak i Rimske kurije.¹⁸

Na tada još uvijek poprilično haotično stanje u Bosni ukazuju podaci o stihijskom iseljavanju stanovništva, uglavnom prema sigurnijim istočnijim mjestima. Takva pojava doprinosila je širenju straha i panike. Centralna vlast je odgovorila zahtjevom da Mustafa-paša Daltaban uspostavi potpunu kontrolu puteva i pobrine se za povratak svih bosanskih izbjeglica.¹⁹ Da se tom pitanju pristupalo vrlo strogo, vidimo i iz slučaja šejha i vaiza Bošnjaka Ahmeda (sina Abdulkrimovog) koji nije mogao dobiti dozvolu da iseli svoju porodicu iz Tašlidže (Pljevalja) u Istanbul.²⁰

U junu 1698. godine ponovo su se Mlečani aktivirali na hercegovačkom frontu. Opsjednut je Počitelj, a u sklopu iste operacije 3.000 mletačkih vojnika prodrlo je prema Nevesinju gdje im se uspješno suprotstavio hercegovački mutesarif Sari Ahmed-paša. Viješću o osmanskoj pobjedi na Nevesinjskom polju, prekinuta je i opsada Počitelja, te je uslijedilo potpuno mletačko povlačenje.²¹ Tako su domaće osmanske snage, tri mjeseca nakon odbrane Stoca, uspjele sačuvati i stratešku počiteljsku tvrđavu.²² Po svemu sudeći, spomenuti događaji proizveli su nove kadrovske izmjene u osmanskoj vojsci. Tako je objedinjena komanda nad tvrđavama u Počitelju i Ljubuškom. Odbrana tih gradova povjerena je

¹⁸ Taslidža, *Bosanski ejalet*, 162.

¹⁹ GHB, MD, knj. 5, 346, 49, 489/2, 1109/1698.

²⁰ Bošnjak Ahmed bio je šejh i vaiz džamije Evlije Mehmed efendije u Istanbulu. GHB, MD, knj. 5, 357, 49, 497/3, 1109/1698.

²¹ Enes Pelidija, “Bosanski ejalet od 1593. god. do Svištovskog mira 1791. god.” u: *Bosna i Hercegovina od najstarijih vremena do kraja Drugog svjetskog rata*, red. Ibrahim Tepić (Sarajevo: Bosanski kulturni centar, 1998), 154; Muvekkit, *Povijest Bosne*, 429.

²² Zaštiti Počitelja doprinosile su i osmanske kule koje su se nalazile u obližnjem, nešto južnijem selu Tasovčići. Od ukupno pet tamošnjih kula, na kraju Bečkog rata jedna je bila razrušena. U isto vrijeme u Tasovčićima je i džamija bila u ispravnom stanju. Zadužbina je slavnog Počiteljca Ibrahim-age (umro 1676) – čehaje velikog vezira Fazil Ahmed-paše Čuprilića (1661–1676). Fazileta Hafizović, *Popis sela i zemlje sandžaka Krka, Klis i Hercegovina, oslobođenih od Mletačke republike 1701. godine*, BOA, T. D., No. 861 (Zagreb, Sarajevo: SKD "Prosvjeta", Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu – Centar za komparativnohistorijske i interkulturele studije, Orijentalni institut u Sarajevu, 2016), 85.

Sari Ahmed-paši, kojeg je na položaju hercegovačkog mutesarifa zamijenio Sejfullah-paša Bošnjak.²³ Sari Ahmed-paša je na hercegovačkom ratištu ostao do kraja Bečkog rata.²⁴

U više osmanskih dokumenata iz 1698. godine spominju se “njemački planovi” za osvajanje pograničnog bosanskog grada Bihaća.²⁵ Zbog toga je Visoka porta valiji Daltaban Mustafa-paši omogućila rezervnu vojnu potporu iz sandžaka Dukađin, Ohrid i Skopje.²⁶ Osmanskim preventivnim dejstvima Bihać je snabdjeven svim potrebnim namirnicama. Uz to, Mustafa-paša je sa vojnim odredima potukao habsburške snage kod tvrđave Novi (na Uni) i na Zrinskoj Gori (Zrin ovasina). Kako izvori navode, tada je stradalo “500 vojnika karlovačkog generala i hrvatskog bana”.²⁷

U ljeto 1698. godine u Bosanskom ejaletu je provedena dodatna mobilizacija. Pored ostalog, u Sidžilu blagajskog kadije čitamo da je tadašnji hercegovački mutesarif Sejfullah-paša tokom jula i augusta polovinu

²³ GHB, MD, knj. 5, 371, 49, 508/1, 1109/1698. Sejfullah-paša Bošnjak, i ranije hercegovački mutesarif, trebao je da ide za muhafiza Tešnja. Ali, pošto je u međuvremenu na tu poziciju postavljen izvjesni Isa-beg, Sejfullah-paša je po nalogu bosanskog valije raspoređen za mutesarifa Hercegovine. Isto: 347, 49, 489/3, 1109/1698.

²⁴ Sari Ahmed-paša (Dizdarević) je bosanskog begovskog porijekla. Nakon Bečkog rata, u jesen 1705. godine, postavljen je za muhafiza Lepanta. Početkom 1711. godine nalazio se na ruskom frontu kao muhafiz Ozije. Naredne 1712. godine ponovo je imenovan bosanskim valijom, ali je vrlo brzo premješten na službu pod Hotin. Krajem 1712. godine povjeren mu je sandžak Valona, a zatim Janjina i Skadar. Krajem 1714. postao je beglerbeg Rumelije. U augustu 1716. godine dobio je titulu vezira i funkciju beogradskog muhafiza. Krajem te godine Sari Ahmed-paša je smrtno stradao u pobuni stanovnika Beograda. O Sari Ahmed-paši vidi i: Радмила Тричкових, “Списак мухафиза Београда од 1690. до 1789. године”, *Историјски часопис*, књ. 18 (1971): 312.

²⁵ Npr.: GHB, MD, knj. 5, 345, 49, 489/1, 1109/1698. U prethodnoj 1697. godini velika habsburška opsada Bihaća trajala je od 9. juna do 3. jula. Predvodili su je karlovački general Franz Karl Auersperg i hrvatski ban Adam Batthyany. U njoj je učestvovalo preko 13.000 vojnika podržanih sa 32 topa. Krajem juna bihački branitelji su izveli kontranapad kojim su carevci potpuno razbijeni. Na vijest da u pomoć Bihaću stiže i bosanski valija Mehmed-paša Korča sa 6.000 osmanskih vojnika, Habsburgovci su počeli sa užurbanim povlačenjem. O tome: Taslidža, *Bosanski ejalet*, 145-149.

²⁶ GHB, MD, knj. 5, 360, 49, 499/1, 1109/1698.

²⁷ Istom prilikom srušeno je više od hiljadu vlaških i hrvatskih kuća (eflakli ve hırvatın evleri). Abdülkadir Özcan, “Daltaban Mustafa Paşa”, u: *Prof.dr. İbrahim Kafesoğlu - Hatıra Sayısı* (İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1987), 304-305; Muvekkit, *Povijest Bosne*, 430.

posada (mustahfiza) trebao zadržati na obezbjeđivanju hercegovačkih tvrđava, a drugu polovinu staviti na raspolaganje “sretnom i moćnom bosanskom valiji Daltaban Mustafi-paši”. Za izabrane vojnike obezbjeđeno je potpuno naoružanje i hrana za naredna tri mjeseca.²⁸ Nakon toga, početkom oktobra (1698) konačno je uslijedio pohod bosanskog valije prema Sinju (Cetini). Tih dana u Splitu je pod nadzorom providura Moceniga sporo pristizala mletačka vojska iz drugih dijelova Dalmacije. Faktički, odbrana dalmatinskog zaleđa počivala je na morlačkim glavarima stacioniranim u povjerenim im selima. Sinjsku tvrđavu šttili su venecijanski plaćenici i rezervni odredi konjice u njenoj okolini. Ozbiljniji otpor brojnoj Mustafa-pašinoj vojsci (15.000) nije bio moguć, pa je Cetinska krajina bila izložena neometanom pustošenju. Pritom su najviše stradali Morlaci, a uništene su mnoge kule i sela u širem okruženju.²⁹ I pored očite nadmoćnosti, bosanski valija tada nije imao snage za povrat grada Sinja.³⁰ Mletačka posada sinjske tvrđave uspjela je artiljerijom i puščanom vatrom zadržati protivnike na odstojanju. Na vijest da iz Splita stiže providur Mocenigo s pojačanjem, Mustafa-paša Daltaban je sa vojskom prešao preko mosta na Cetini i povukao se prema Buškom

²⁸ Ista naredba, osim Sejfullah-paši, upućena je kadijama Mostara i Blagaja, te i dizdarima Mostara, Blagaja, Imotskog i Stoca. Arhiv Hercegovačko-neretvanskog kantona/županije (dalje: AHNK/Ž), Mostar, Sidžil Blagajskog kadije (dalje: SBK) 1698–1779 (fragmenti), 20/a.

²⁹ U pohodu osmanske vojske spaljeno je 219 slamom pokrivenih kuća, 23 kule i zidane kuće, tri crkve, a stradalo je 70 Morlaka. Među zarobljenim je bio i franjevački svećenik fra Pavao Vučković koji je ratne 1687. godine organizirao i predvodio seobu katoličkog stanovništva iz Bosne (Rame) prema Cetinskoj krajini. Sve do 1703. godine fra Pavao je bio sužanj Mustafa-paše Daltabana, nakon čega se uspio dokopati slobode. U Državnom arhivu u Veneciji sačuvano je njegovo pismo iz maja mjeseca 1699. godine pisano iz zarobljeništa u gradu Urfi. U pismu se fra Pavao obraća članovima svoje porodice i, pored ostalog, potiče ih da izdejstvuju njegovo oslobođanje na taj način što bi bio razmijenjen za “nekog Turčina od ugleda” (Kurt-bega Čengića) koji je zatočen u mletačkom Splitu. Marko Rimac i Josip Dukić, “Pismo fra Pavla Vučkovića iz sužanjstva u Urfi (Edesi) 1699. godine”, *Crkva u svijetu* 55, br. 2 (2020): 197-207.

³⁰ Nakon dva neuspješna pokušaja (1684. i 1685.), mletačka vojska je uz podršku Morlaka (ukupno 6.000 ljudi) sinjsku tvrđavu osvojila u junu 1686. godine. O tome: Taslidža, *Bosanski ejalet*, 65-66.

blatu.³¹ Zapravo, Sinj je za Osmanlije bio definitivno izgubljen, iako su određeni dijelovi Sinjske (Cetinske) nahije i nakon Bečkog rata ostali u sastavu Bosanskog ejaleta.³²

Aktivan sudionik ratnih dešavanja u Bosni tokom 1698. godine bio je i Hudaverdi-paša Mahmudbegović – mutesarif sandžaka Prizrena, Dukadina i Janine.³³ Po nalogu Visoke porte, s 2.800 vojnika stavio se pod komandu valije Mustafa-paše Daltabana. Prema izvještaju sarajevskog kadije (mulle), Hudaverdi-paša je najzaslužniji za prevoz namirnica do ugroženog Bihaća, uspješno je ratovao protiv hrvatskog bana kod Novog, a “u odlučnom času” pokazao je junaštvo u bitkama na Cetini. Kako navodi bosanski mulla Hudaverdi-paša je “svoju vojsku držao pod strogom kontrolom”. On se i “prema stanovništvu lijepo odnosio”, pa je tako “zaslužio sultanovu milost”.³⁴ Pred sami kraj rata u vojnim akcijama Mustafa-paša Daltaban podržan je i kapidžibašom Omer-agom koji je s 2.160 vojnika iz Istanbula upućen na “obezbjedivanje bosanskih granica”. Misiju je obavio uspješno i vrlo požrtvovano pa je u kasnijem zvaničnom izvještaju dobio gotovo iste pohvale kao i Hudaverdi-paša.³⁵

³¹ Gligor Stanojević, *Dalmacija u doba Morejskog rata* (Beograd: Vojno delo, 1962), 109.

³² U osmanskome popisu provedenom 1701. godine popisana je i nahija Sinj sa 45 sela koja su u potpunosti ili djelimično ostala u sastavu osmanske države. Hafizović, *Popis sela i zemlje*, 17-35. Povrat Sinja pod sultanovu vlast pokušao je i u narednom osmansko-mletačkom ratu vođenom od 1714. do 1718. godine. U augustu 1715. godine mletačka posada Sinja odbila je napad osmanske vojske predvođen tadašnjim bosanskim valijom Mustafa-pašom Mostarcem. O tome: Enes Pelidija, *Bosanski ejalet od Karlovačkog do Požarevačkog mira 1699–1718* (Sarajevo: Veselin Masleša, 1989), 171-173.

³³ Hudaverdi-paša Mahmudbegović je mladi brat poznatog Mahmud-paše. Godine 1695. nalazio se na poziciji namjesnika Ćustendila. Godine 1696/97. postao je valija Skadra, a u isto vrijeme Prizren i Dukadin su bili pod njegovom upravom. Kontinuirano se borio protiv odmetnutih albanskih i crnogorskih plemena. Valija Elbasana postao je 1709. godine. Umro je 1720. godine. Vidi: Hasan Kaleshi i Hans Jürgen, “Vilajeti i Prizrenit”, *Perparim*, br. 2 (1967): 189.

³⁴ GHB, Sarajevo, Sarajevski sidžil (dalje: SS), 109, 121, 49/4, 1110/1698.

³⁵ Kapidžibaša Omer-aga je sin istaknutog osmanskog ratnika i segbanskog buljukbaše Fazli-age Bošnjaka koji je poginuo u bici na Tisi (1697). GHB, SS, 117, 121, 52/4, 1110/1698.

Pomirivši se sa privremenim gubitkom Gabele, Osmanlije su nastojale sačuvati postojeći odnos snaga na jugu Bosanskog ejaleta.³⁶ Stratešku ulogu koja je do 1694. godine pripadala gabelskoj tvrđavi, ubrzo preuzima Počitelj. Mustafa-paša Daltaban je u više navrata tokom 1698. godine naređivao da se počiteljska posada pojačava ljudstvom iz Blagajskog kadiluka. Posebnu vrstu odgovornosti u odbrani Počitelja, kao i “klanaca u širem okruženju”, imao je blagajski ajan Mehmed-aga Ždero (Ežder).³⁷

Na inicijativu Mustafa-paše Daltabana, a kasnije i uz podršku hercegovačkog mutesarifa Sejfullah-paše, poduzeti su radovi na ojačavanju počiteljskih fortifikacionih objekata. U sklopu tih aktivnosti bila je gradnja šarampova (opkopa), koji se protezao od Mehmed-pašine tabije do Miralajeve kule i od rijeke Neretve do sahat-kule. Za potpunu realizaciju spomenutog projekta, u martu mjesecu (1698) je trebalo preko 2.000 drvenih greda. Nabavljane su i u Stolačkom kadiluku, a za sve je bio zadužen blagajski kadija.³⁸ Pored opkopa, u Počitelju je započela i ozbiljna dogradnja tvrđave. Odgovornost za te građevinske radove prešla je na Redžep-pašu (Nevesinjca), koji je početkom 1699. godine sa položaja livanjskog muhafiza, ponovo imenovan hercegovačkim sandžak-begom (mutesarifom).³⁹ Sveobuhvatno utvrđivanje i proširivanje počiteljskog tvrđavskog kompleksa okončano je tek u narednoj (1700) godini.⁴⁰

³⁶ Osmansku Gabelu i njenu tvrđavu (Sedi-i islam) Mlečani su nakon kraće opsade zauzeli u junu 1694. godine. O Gabeli u osmansko doba: Faruk Taslidža, “Uspon i pad osmanske Gabele”, *Hercegovina*, br. 19 (2020): 7-20.

³⁷ AHNK/Ž, SBK 1698–1779, list 6/b, 21/a.

³⁸ AHNK/Ž, SBK 1697–1793 (fragmenti), list 19/b.

³⁹ AHNK/Ž, SBK 1698–1779 (fragmenti), list 8/a. Redžep-paša je rodonačelnik ugledne bošnjačke porodice Redžepašić-Bašagić iz koje je potekao i poznati književnik i historičar Safvet-beg Bašagić (1870–1934). O Redžep-pašinom ratnom putu: Faruk Taslidža, “Uloga Redžep-paše Nevesinjca u Bečkom ratu (1683–1699)”, *Prilozi*, br. 44 (2015): 21-33.

⁴⁰ To znamo na osnovu hronograma koji je povodom obnove tvrđave spjevao pjesnik Bulbuli Mostarac. On u hronogramu hvali “andeoske osobine i junaštvo” hercegovačkog mutesarifa Redžep-paše. Interesantno je da se u tekstu, pored ostalog, kaže sljedeće: “Ključ Bosne je Bihać, a cijele Rumelije Beograd, dok je ključ Hercegovine Počitelj...” Vidi hronogram u: Mehmed Mujezinović, *Islamska epigrafika Bosne i Hercegovine*, knj. III (Sarajevo: Veselin Masleša, 1982), 410.

Pred kraj rata, bosanski valija je imao priliku ozbiljnije se posvetiti i pojedinim, do tada pomalo zapostavljenim ejaletskim mjestima. Nakon mletačkog osvajanja Vrgorca (1690), imotska je tvrđava, uz ljubušku, predstavljala najvažniju osmansku branu na zapadu Hercegovačkog sandžaka. Zato, Mustafa-paša Daltaban u mjesecu augustu (1698.) odbranu Imotskog pojačava sa 54 vojnika (nefera). Za njih je na području Blagajskog kadiluka pripremljena hrana potrebna za mjesec dana. Tako je za Imotski s vojnicima upućena i pošiljka od 810 oka brašna i 810 oka mesa.⁴¹ Znatan dio imotskog stanovništva tokom Bečkog rata sklonio se u sigurnija hercegovačka mjesta, ali se s definitivnim prestankom mletačke opasnosti vratio u svoju kasabu.⁴²

Koncem 1698. godine valija Mustafa-paša Daltaban je smijenjen s položaja bosanskog valije. Već tada su uz posredništvo Engleske i Holandije u Srijemskim Karlovcima započeli mirovni pregovori koji su uspješno završeni početkom 1699. godine.⁴³ Ubrzo po odlasku iz Bosne Mustafa-paša je upravljao ejaletima Rakka (Urfa) (1699) i Bagdad (1700). Naredne 1701. godine po drugi put je postao anadolski valija. Već u septembru 1702. godine sultan Mustafa II (1695–1703) imenovao ga je na mjesto umrlog velikog vezira Husein-paše Ćuprilića (1697–1702). Pri obavljanju te visoke funkcije Mustafa-paša Daltaban je optužen za zloupotrebu ovlasti i primanje mita. Osim toga, pružao je podršku predstavnicima krimskih Tatara koji su zagovarali novi sukob s Rusijom. Na taj način diskreditirao je šejhul-islama Fejzullah efendiju,

⁴¹ Navedene namirnice u Imotski su upućene na osam konja. Prethodno, plaćene su novcem iz državne blagajne. Oka brašna plaćana je po 6 akči što iznosi ukupno 4.860 akči, a meso po 10 akči što iznosi ukupno 8.100 akči. AHNK/Ž, SBK 1698–1779 (fragmenti), list 7/a.

⁴² Na to ukazuje popis proveden 1701. godine. U Imotskom su tada živjele 103 (muslimanske) porodice. U sklopu kasabe nalazila se i jedna kula u ispravnom stanju. Hafizović, *Popis sela i zemlje*, 58–59.

⁴³ Pošto se pregovaralo po principu – *uti possidetis, ita possideatis*, Osmanlije su na koncu primorane na velike teritorijalne gubitke. O tome: Marija Kocić, *Turska u međunarodnim odnosima – Put u evropsku diplomatiju 1688–1699* (Beograd: HISPERIAedu, 2014), 269–280.

čovjeka koji je nakon Bečkog rata uspostavio kratku, ali potpunu dominaciju u osmanskoj politici. Sve su to razlozi Mustafa-pašine smjene i likvidacije izvršene koncem januara 1703. godine.⁴⁴

Bez sumnje, Mustafa-paša Daltaban je rezultatima ostvarenim u Bosni uspio vratiti ranije izgubljenu reputaciju.⁴⁵ Nakon nekoliko mjeseci po kazni provedenih u Počitelju, skoro godinu dana Bosnom je upravljao savjesno i uspješno.⁴⁶ Iako nije ostvario planirani povrat dobojske tvrđave, spriječio je nove teritorijalne gubitke i stabilizirao odbranu ejaleta.⁴⁷ Ipak, izgleda da skromno obrazovani (polupismeni) Mustafa-paša nikada nije shvatio pogubnost kršenja osmanskih zakonskih propisa. U vezi s tim, ponavljale su se pritužbe naroda na njegov račun. Realno, on nije bio dorastao najvišoj funkciji u Osmanskoj Državi. Kao veliki vezir četiri mjeseca je vladao prestrogo i neučinkovito, a u biti, stradao je kao žrtva dvorskih intriga (Tatar fitnesi).⁴⁸ Vrijeme koje je proveo u Bosanskom ejaletu možda je i najsvjetliji dio njegove karijere.

⁴⁴ Özcan, "Daltaban Mustafa-paša", 433-434.

⁴⁵ Daltaban Mustafa-pašu slavi i anonimni osmanski pjesnik koji za njega kaže: "Uistinu je Šerijat uveo u život; razumio je potrebe pokrajine i čuo o njima; iza toga je napunio tvrđave hranom; poslovi su mu ljudski i razumni; Otkako je u Bosni postao seraskerom; otkako je svoj hlad i sjenu pružio na sve četiri strane, izgleda kao da se novo sunce na svijetu rodilo...". Vidi: Mehmed Handžić, *Teme iz književne historije* (Sarajevo: Ogljedalo, 1999), 490-491.

⁴⁶ Na bujurulidijama koje je izdavao kadijama i lokalnim vlastima može se vidjeti izgled Mustafa-pašinog pečata. Na njemu u sredini piše: "Hvala Bogu da mi je Mustafa ime." U gornjem polju: "I nema uspjeha osim sa Bogom." U donjem polju: "Ja se u Njega uzdam, i Njemu se utječem." Unaokolo: "O Allahu, o Gospodaru, o Vladaru, o Živi, o Stalni, o Darežljivi, o Veliki." Vidi: Riza Muderizović, "Nekoliko muhurova bosanskih valija", *Glasnik Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini*, br. 28 (1916): 8.

⁴⁷ Tvrđavu u Doboju Habsburgovci su napustili tek u ljeto 1700. godine, tokom poslijeratnog, vrlo kompliciranog procesa novog razgraničenja.

⁴⁸ Interesantno je da jedna ulica u današnjem Istanbulu nosi ime Mustafa-paše Daltabana.

IZVORI I LITERATURA

IZVORI

Neobjavljeni izvori:

- Arhiv Hercegovačko-neretvanskog kantona/županije, Mostar, (AHNK/Ž)
 - Fond: Sidžil blagajskog kadije (SBK) 1697–1793 (fragmenti) (preveo Hivzija Hasandedić)
 - Fond: Sidžil Blagajskog kadije (SBK) 1698–1779 (fragmenti) (preveo Hivzija Hasandedić)
- Gazi Husrev-begova biblioteka, Sarajevo (GHB)
 - Fond: Muhimme Defter (MD), knj. 5 (preveo Abdulah Polimac)
 - Fond: Sarajevski sidžil (SS) (preveo Abdulah Polimac)

Objavljeni izvori:

- Hafizović, Fazileta ur. *Popis sela i zemlje sandžaka Krka, Klis i Hercegovina, oslobođenih od Mletačke republike 1701. godine*, BOA, T. D., No. 861. Zagreb, Sarajevo: SKD “Prosvjeta”, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu – Centar za komparativnohistorijske i interkulturalne studije, Orijentalni institut u Sarajevu, 2016.
- Komar, Goran Ž. ur. *Ćirilična dokumenta dubrovačkog arhiva, 1505–1795*. Herceg-Novi: Društvo za arhivu i povjesnicu hercegiovsku, 2011. (ćir.)

LITERATURA

Knjige:

- Ademović, Fadil. *Princ palikuća u Sarajevu*. Sarajevo: Biblioteka Civis, 1997.
- Hadžihuseinović, Salih Sidki Muvekkit. *Povijest Bosne*, kn. 1. Sarajevo: El-Kalem, Gazi Husrev-begova biblioteka, 1999.

- Hammer, von Joseph. *Historija turskog/osmanskog carstva*, tom 2 i 3. Zagreb: Štamparski zavod “Ognjen Prica”, 1979.
- Handžić, Mehmed. *Teme iz književne historije*. Sarajevo: Ogledalo, 1999.
- Kocić, Marija. *Turska u međunarodnim odnosima – Put u evropsku diplomatiju 1688–1688*. Beograd: HISPERIAedu, 2014.
- Korić, Elma. *Životni put prvog bosanskog beglerbega: Ferhad-paša Sokolović (1530–1590)*. Sarajevo: Orijentalni institut, 2015.
- Kovačević, Ešref. *Granice Bosanskog pašaluka prema Austriji i Mletačkoj republici po odredbama Karlovačkog mira*. Sarajevo: Svjetlost, 1973.
- Mujezinović Mehmed. *Islamska epigrafika Bosne i Hercegovine*, knj. III. Sarajevo: Veselin Masleša, 1982,
- Pelidija, Enes. *Bosanski ejalet od Karlovačkog do Požarevačkog mira 1699–1718*. Sarajevo: Veselin Masleša, 1986.
- Şakul, Kahraman. *II. Viyana Kuşatması: Yedi Başlı Ejderin Fendi*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2021.
- Setton, Kenneth M. *Venice, Austria, and Turks in the Seventeenth Century*. Philadelphia: American Philosophical Society, 1991.
- Stanojević, Gligor. *Jugoslovenske zemlje u mletačko-turskim ratovima XVI-XVIII vijeka*. Beograd: Istorijski institut, 1970. (ćir.)
- Stanojević, Gligor. *Srbija u vreme Bečkog rata 1683–1699*. Beograd: Nolit, 1976. (ćir.)
- Stoye, John. *The Siege of Vienna. The Last Great Trial between Cross & Crescent*. London: Pagasus Books, 2007.
- Taslidža, Faruk. *Bosanski ejalet u doba Bečkog rata 1683–1699*. Mostar: Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke, 2017.
- Tričković, Radmila. *Beogradski pašaluk 1687–1739*. Beograd: Službeni glasnik, 2013. (ćir.)

- Üstün, Cevat. *Viyana Seferi 1683*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2010.
- Vrandečić, Josip. *Borbe za Jadran u ranom novom vijeku: Mletačko-osmanski ratovi u venecijanskoj nuncijaturi*. Split: Filozofski fakultet u Splitu – Odsjek za povijest, 2013.

Članci:

- Džambo, Jozo. “Iz prve ruke o pohodu Eugena Savojskog na Bosnu 1697.”. *Bosna franciscana*, br. 9 (1998): 137-148.
- Kaleshi, Hasan, i Hans Jürgen. “Vilajeti i Prizrenit”. *Perparim*, br. 2 (1967): 165-193.
- Muderizović, Riza. “Nekoliko muhurova bosanskih valija”. *Glasnik Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini*, br. 28 (1916):1-39.
- Novak, Grga. “Borba Dubrovnika za slobodu 1683–1699”. *Rad JAZU*, knj, 253 (1935): 1-165.
- Özcan, Abdülkadir. “Daltaban Mustafa Paşa”. u: *Prof.dr. İbrahim Kafesoğlu - Hatıra Sayısı*. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1987, 299-334
- Özcan, Abdülkadir. “Daltaban Mustafa-paşa”. u: *İslam Ansiklopedisi*, Cilt 8. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1993. 433-434.
- Pelidija, Enes. “Bosanski ejalet od 1593. god. do Svištovskog mira 1791. god.”. u: *Bosna i Hercegovina od najstarijih vremena do kraja Drugog svjetskog rata*, red. Ibrahim Tepić. Sarajevo: Bosanski kulturni centar, 1998, 133-172.
- Rimac, Marko, i Josip Dukić. “Pismo fra Pavla Vučkovića iz sužanjstva u Urfi (Edesi) 1699. godine”. *Crkva u svijetu* 55, br. 2 (2020): 197-207.
- Taslidža, Faruk. “O posebnim okolnostima pod kojim su Mlečani osvajali tvrđave Bosanskog ejaleta za vrijeme Morejskog rata (1684–1699)”. *Istraživanja*, br. 7 (2012): 41-49.
- Taslidža, Faruk. “Uloga Korča Mehmed-paše u Bečkom ratu (1683–1699)”. *Istraživanja*, br. 14 (2019): 11-28.

- Taslidža, Faruk. “Uloga Redžep-paše Nevesinjca u Bečkom ratu (1683–1699)”. *Prilozi*, br. 44 (2015): 21-33.
- Taslidža, Faruk. “Uloga Topal Husein-paše u Bečkom ratu (1683–1699)”. *Prilozi za orijentalnu filologiju*, br. 66 (2017): 241-262.
- Taslidža, Faruk. “Uspon i pad osmanske Gabele”. *Hercegovina*, br. 19 (2020): 7-20.
- Tričković, Radmila. “Spisak muhafiza Beograda od 1690. do 1789. godine”. *Istorijski časopis*, knj. 18 (1971): 298-328. (ćir.)

Summary

The Rehabilitation of the Degraded Mustafa Pasha Daltaban in Bosnia During the War in 1698

As a high-ranking Ottoman official, Mustafa Pasha Daltaban played a prominent role during the Battle of Vienna. Based on accusations of abuse of office he was sentenced to death in the summer of 1697. However, owing to intercessions of people close to the Sultan, the verdict was changed, so Mustafa Pasha was exiled to Herzegovina, to the Počitelj fortress - on the very border of the Empire. After the chaos that arose in the Bosnian Eyalet as a result of the Habsburg military action (October 1697), Mustafa Pasha Daltaban was released and appointed Bosnian Vali in early 1698. By all accounts, the results he achieved in Bosnia during the last year of the Battle of Vienna helped him regain his previously lost reputation. In fact, he managed Bosnia conscientiously and successfully for almost a year. Although he did not achieve the planned return of the Doboj fortress, he prevented new territorial losses and stabilized the defense of the Eyalet. After he was released from his duties in Bosnia, he managed the eyalets of Raqqa (Urfa) and Baghdad quite successfully. In September 1702, Sultan Mustafa II entrusted him with the High Office of Grand Vizier. However, it seems that the modestly educated Mustafa Pasha Daltaban never understood the perniciousness of violating Ottoman legal regulations. Realistically, he did not match the highest office in the Ottoman state. He ruled too harshly and ineffectively for four months as Grand Vizier. People's accusations against him were repeated, and he became a victim of court intrigues (Tatar fitnesi). All of the above were reasons for his dismissal and liquidation, which was carried out late January 1703. The time he spent in the Bosnian Eyalet is perhaps the brightest part of his career.